

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Кольцова О.С.

Херсонський державний університет

Анотація. В даній статті розглядається актуальність визначеної проблеми та потреба в морально-духовній особистості як основній рушійній силі суспільства на різних історичних етапах.

Ключові слова: мораль, виховання, якості, особистість, ідеал, система.

Аннотация. Кольцова О.С. Моральное воспитание в истории педагогической науки. В данной статье рассматривается актуальность избранной проблемы и ее объективная необходимость в морально-духовной личности, как основной двигательной силы общества на различных исторических этапах.

Ключевые слова: мораль, воспитание, качества, личность, идеал, система.

Annotation. Koltsova O.S. The moral education in history of pedagogical science. In given article the urgency of the elected problem and its objective necessity for the moral - spiritual person, as basic motive force of a society in teaching different historical periods.

Keywords: moral, education, qualities, person, ideal, system.

Вступ. У сучасній педагогічній науці вагоме значення приділяється моральному вихованню як одному з пріоритетних напрямів розвитку нашої держави.

Теоретичною основою дослідження є положення світової педагогічної думки вітчизняних та зарубіжних філософів і педагогів (Сократ, Платон, Аристотель, Я. Коменський, К. Ушинський, І. Зязюн, І. Бех та ін.)

Перші кроки людства в організації суспільного життя були невіддільні від усвідомлення необхідності морального виховання, що зумовлювалося перш за все потребою передати моральний досвід старших поколінь молоді. Разом з тим кожне суспільство через системи виховання, які включають формування у

особистості певних моральних якостей, стимулювало спосіб життя своїх членів, котрий відповідає ідеалам цього суспільства, його моральним принципам, нормам і правилам.

Формулювання цілей роботи.

Мета статті – визначити роль та місце морального виховання в різних історичних періодах.

Поставлена мета передбачає виконання таких *завдань*: з'ясувати стан дослідження проблеми в педагогічній теорії та виховній практиці.

Результати досліджень.

Виховний процес у своєму історичному поступі завжди певним чином був пов'язаний з філософською проблематикою, яка осмислювала на відповідному світоглядному рівні ставлення людини в світі, сутність культури, вихідні цінності буття людини в світі, співвідношення її свободи і відповідальності, форми й типи людської ментальності. Характер вирішення цієї проблематики визначав і типи виховних процесів, на основі яких формувалась і розвивалась особистість.

Соціальна значущість особистості із прадавніх часів хвилювали філософів, педагогів, природознавців. Ще в давньогрецькій літературі можна натрапити на характеристику особистості (поема Аполлонія Родоського "Аргонавти", поема Гомера "Іліада"), де вихователь міфічних героїв Ясона і Ахіла кентавр Хірон наділяється якостями глибинного мислення, непересічного інтелекту, мужності, хоробрості, правдивості, чесності, естетичними засадами.

В історії педагогіки афінська система виховання залишила слід як провідниця високої духовної культури, форпост формування гармонійної людини, визначальними якостями якої були моральна чистота, духовне багатство та фізична досконалість. Демократичний афінський лад породив образ ідеальної людини, яка уособлювала гармонію фізичного розвитку та розумове, моральне, естетичне і фізичне виховання [4].

Мистецтво періоду розквіту афінської демократії (середина V ст. до н.е.) нерідко давало яскраві зразки, що підтверджували тезу про необхідність

морального виховання, одним із результатів якого було вміння розрізняти добро і зло. Так, Софокл у своїй трагедії „Антигона” стверджував: „Недаремно славне мовить прислів'я мудре: Хто лихе вважає добрим, того вже ведуть боги на манівці безтямні,— недовго йому ждять тягарів неволі.”

У Сократа моральне виховання невід’ємно пов’язане з самовихованням, оскільки формування переконань передбачає довгочасну працю над собою. Самовдосконалення особистості філософ розумів як процес, що триває протягом усього свідомого життя. Ксенофонт наводить такі слова Сократа: „Краще за всіх живе, я гадаю, той, хто більше за всіх піклується про те, щоб ставати якомога кращим, а приємніше за всіх — хто більше усвідомлює, що він стає кращим”.

Видатний філософ тих часів Платон, своє бачення системи виховання дітей і молоді в умовах рабовласницького суспільства окреслив у творах "Держава", "Закони" та "Протагор", де викладено багато думок щодо виховання дітей, розширення навчальних програм, створення державної системи виховання, освіти для дорослих членів суспільства і самовдосконалення людини протягом життя [4,8].

Аристотель у своєму етичному трактаті „Нікомахова етика” писав, що метою моралі є навчити людину стати моральною, а разом з тим і щасливою.

Згідно з філософсько-педагогічною системою Платона і Аристотеля, виховання має бути орієнтоване на розвиток гармонійної особистості, що естетичне і моральне виховання є свідченням гармонії, реальні вияви якої спостерігаються у спорті, астрономії, математиці та граматиці .

Представники стоїцизму навпаки визнавали нездійсненність морального ідеалу, відображаючи складні суперечливі процеси, властиві суспільству періоду розпаду античного світу.

Посідоній, представник Середньої Стої, розглядав доброчесність як результат засвоєння наук, і як наслідок формування звичок. Діоген Лаертський із цього приводу зазначає: „Посідоній не вважає, що для щастя достатньо однієї чесноти, а вважають, що потрібне і здоров'я, і грошові витрати, й сила.” [8].

Представники Пізньої Стої (Сенека, Епіктет і Марк Аврелій) посилюють індивідуалістичні мотиви, закликають до самоізоляції від світу, який погрузнув у розпусті. ”Люди повсюди шукають утіх,— писав Сенека,— кожний порок б'є через край. Жадоба до розкошів скочується до зажерливості; чесність у забутті; що обіцяє приємну нагороду, того не соромляться...”

Отже, для пізнього стоїцизму характерне посилення моралістичного сприйняття світу в цілому. Необхідність морального самовдосконалення Сенека виводив із факту єдності божественного, природного і людського, мораль при цьому виступає особливою якістю людської природи, яку необхідно зміцнювати й розвивати, щоб виробити в собі здатність протистояти впливові зовнішніх життєвих мотивів [4,8].

Таке трактування морального самовдосконалення, що набуває релігійного забарвлення, підготували в подальшому синтез етичних і християнських ідей. Значною віхою на цьому шляху було етичне вчення одного з найвідоміших християнських мислителів Августина Аврелія, де людина опору знаходить у Богові. У християнському світі загальнолюдські вартості були виокремлені у біблії як заповіді Божі [5].

Проблеми морального виховання доби Ренесансу висвітлені гуманізмом. Об'єктом вивчення стає людина і все людське, замість середньовічного “божественного”.

Основне обґрунтування моралі, моральності та етики, належить Канту. Він визначив, що мораль знаходиться в межах людської свободи, де воля особистості є автономною. Морально-позитивного значення вона набуває завдяки лише її узгодженості з вищим моральним законом.

На відміну від Канта, Гегель відрізняв і розмежовував поняття моралі і моральності. За Гегелем, мораль — обмеження діяльності сферою духу, а моральність — інша, друга природа людини, її сутність — підпорядкування особистості державним інтересам [4,5].

Вагомий внесок у розвиток педагогічної думки зробив англійський філософ, просвітитель і педагог Д. Локк. Локківська концепція морального

виховання спрямовувала на виконання пріоритетного завдання - формування високоморальної людини, громадянина, здатної утверджувати моральні ідеали.

Ґрунтовну розробку процес морального виховання дістав в етиці Дж. Дьюї, яка є осердяч його соціальної педагогіки. Вчений виходив насамперед із морального досвіду людського життя. Суть і характер моральних норм, принципів і настанов визначаються їх інструментальною здатністю забезпечувати досягнення бажаної мети.

Опоненти Дж. Дьюї, Л. Кольберг і Р. Мейє, характеризують таку моральну позицію як етичний релятивізм, згідно з яким немає й не може бути загальних моральних цінностей і кожний має керуватися власним розумінням моральних принципів або власним почуттям [4].

Обґрунтування ідеалу національної освіти належить К.Д.Ушинському, де важливе місце займають питання виховання, у яких він спирався на ідею гармонійного розвитку особистості. Гармонійно розвинутою він вважав людину, у якій поєднанні розумова зрілість, моральна досконалість, фізична і естетична розвиненість. Головним, К.Д. Ушинський, вважав моральне виховання: „Ми сміливо висловлюємо переконання, що вплив моральний складає головне завдання виховання, більш важливе, ніж розвиток розуму і наповнення голови знаннями.” [5].

Українська система виховання належить до давніх педагогічних традицій нашого народу. Проблемач морального виховання присвячені праці таких видатних українських педагогів, як Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Духнович [2, 5, 6].

У своїх працях "Виховний ідеал", "Виховання любові до Батьківщини", "Виховання волі і характеру", "Тіловиховання як виховання волі і характеру", "Виховна роль мистецтва", "Основи естетичного виховання" та ін. Г. Ващенко, зокрема, обґрунтував власну педагогічну систему. В основу виховання української молоді професор Г. Ващенко ставить загальнолюдські й національні цінності, виплекані народом протягом віків [6].

Принципово важливими в українській педагогічній науці були положення, сформульовані А.Макаренком та В.Сухомлинським.

В педагогічних ідеях А.Макаренка багато уваги приділялося принципів виховання колективу й через колектив. На думку педагога, намагання уникнути конфліктних ситуацій, надмірне обмеження активності самодіяльності, намагання захистити їх від боротьби з труднощами життя, з тим, щоб зробити процес виховання зовні благополучним, чреваті небезпекою одержання негативних результатів [5].

О.В.Духнович одним з головних принципів у вихованні молоді називав принцип народності. Оскільки на соціальне виховання дитини значний вплив здійснює її оточення та побут. Поряд з принципом народності, велику увагу в своїх працях педагог приділяв принципу природовідповідності. Ці фактори перебувають у тісній взаємозалежності і визначають суспільне та індивідуальне обличчя людини [2, 6].

Актуальними залишаються і на теперішній час педагогічні погляди видатного українського педагога В. Сухомлинського. Він, продовжуючи розвивати й поглиблювати ідеї А. Макаренка, підкреслював, що шлях від морального поняття до морального переконання ”проходить через єдність моральної звички і моральної свідомості. Далі йде тривалий, складний процес формування особистих моральних переконань. Особисті моральні переконання – це кінцевий результат морального виховання, головний показник, який характеризує духовне обличчя людини, єдність думки і вчинку, слова і діла в її поведінці [6].

Логічне продовження і розвиток ідеї морального виховання знайшли в працях сучасних українських вчених.

І.А. Зязюн вважає, що „ідеал українського національного виховання – це гармонійно і всебічно розвинена особа українця з інтелектуально-творчими, духовно-моральними цінностями” [3].

Так Н.Є.Щуркова підкреслює, що аналізуючи моральні якості, необхідно враховувати їхні функції в поведінці суб'єкта, їхню взаємодію і здатність до взаємодоповнення і взаємозбагачення [9].

Автори „Примірного змісту виховання ” вбачають моральну вихованість особистості у наявності таких моральних якостей, як активність, самостійність, ініціативність. І.С. Мар'янюк головними показниками вважає сумлінність, дружбу, взаємодопомогу, Н.І. Монахов – повагу до інших, доброту, чесність.

Представники діяльнісного підходу І.Д. Бех, В.В. Семенов, О.А. Леонтьєв та ін. вважають, що моральне самопізнання можливе лише через спілкування в процесі моральної діяльності, через самоспостереження, рефлексію, інтуїцію. Включення особистості у моральну діяльність передбачає оволодіння теоретичними знаннями морального спрямування, найпослідовніше це може бути досягнуто в ситуації практичної дії. Тому пізнавальна діяльність морального спрямування сприяє підвищенню мотивації до моральної діяльності, моральному розвитку і становленню особистості [1, 7].

Висновки. Аналіз різних підходів до проблем морального виховання дозволяє зробити висновок, що вони конструюють своєрідні моделі особистості, кожна з яких має право на існування й одночасно потребує доповнення іншою.

Сучасна педагогічна наука прагне до цілісного бачення особистості, сформованого не як формальне поєднання різнопланових підходів, а як залучення здобутків, що відкривають ті чи інші грані особистості як цілісної істоти.

Подальші дослідження планується провести у напрямку вивчення інших проблем морального виховання учнів.

Література.

1. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості //Педагогіка і психологія. – 1997.-№1.-С.124-129.

2. Євтух М.Б., Тхоржевська Т.Д. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти //Вища і сер.пед.освіта.-1993.– Вип.16.-С.48-50.
3. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність як мистецька дія: Посібник для вчителів // Рідна школа – 1995. – №7 – 8. – С. 31 – 50.
4. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1996. – 304 с.
5. Мешко О., Мешко Г., Янкович О. Короткий виклад курсу "Історія української школи і педагогіки". Навчальний посібник. – Тернопіль: ТДПУ, 1999. – С. 45-47.
6. Омеляненко В. Л., Мельничук С. Г., Омеляненко С. В. Педагогіка: Навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка.- Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001. – 138 с.
7. Семенов В.В. Социально-психологические проблемы нравственного воспитания личности. – М., 1984. –160 с.
8. Словарь по этике. – М.: Издательство политической литературы, 1989. – 448 с.
9. Щуркова Н.Е. Воспитание: новый взгляд с позиции культуры. – М.: Педагогический поиск, 1996. – 75 с.

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Ф.І.О: Кольцова Ольга Сергіївна

Місце роботи: Херсонський державний університет

Посада: аспірант кафедри педагогіки та психології

Робоча адреса: 73000, м. Херсон, вул. 40-років Жовтня 27, Херсонський державний університет, факультет фізичного виховання та спорту.

Домашня адреса: 73005, м. Херсон, вул. Миру 4-а, кв. 35.

Телефон: 6-068-202-90-09

e-mail: ukol4ik@yandex.ru